

Георгије Цецис

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА И ЊЕНО ЕКУМЕНСКО АНГАЖОВАЊЕ У ЕВРОПИ

У мају 1989. год. многобројни делегати свих цркава Европе, са севера и југа, са истока и запада православног исто као и римокатоличког и протестанског запада срили су се у Базелу, уклонивши професионалне, националне и политичке преграде, да би учествовали у радовима европског екуменског скупа „Мир и правда“. Инспирисани речима псалмиста да су „Правда и мир загрљени“ (Пс 85, 11), ти бројни људи и жене су покушали да одговоре на изазов упућен црквама данашњега света, они су изразили своје братство и своју солидарност обећававши да допринесу, под утицајем Духа Светога, деловању нове Европе и једног бољег света сходно реду створеног од Бога.

Овај скуп који је без сумње значио екуменски догађај нашега века на европском тлу, подвукао је у свом завршном документу, нарочито у пословању које говори о сутрашњој Европи, да „свако размишљање о будућности Европе мора почети размишљањем о прошлости“. Тај поглед на европску прошлост био је неопходан из простог разлога што је историја нашега континента садржавала не само велика културна и научна остварења, него и духовна искуства, и историју ендемског насиља, не само на нашем тлу већ и целоме свету. Јер за многе народе Африке, Азије, Пацифика и Латинске Америке, Европа није синоним истраживања човековог достојанства слободе и социјалне правде, него колонијалне експанзије, ропства, расизма, дискриминације, економске експлоатације, културне доминације и еколошке неодговорности.

Неодобравајући актуелно стање ствари, тај документ је приметио да су хришћани нашег континента имали свој удео у одговорност за такав развој, пошто је историја Европе била јако обележена расколима и верским борбама које су изазивале многе религијске ратове. Због тога је скуп у Базелу позвао хришћане да активно допринесу изградњу сутрашње Европе.

Прегледајући тај текст бивам запањен сличношћу пасуса који су изречени пре више деценија за време једне друге Екуменске конференције која се, такође одиграла на европском тлу и која је, мада је имала светски карактер, одражавала ипак проблематику нашег континента и стања насталог у Европи за време Првог светског рата. Мислим на конференцију, „Живот и акција“ о практичном хришћанству, сазваном у Стокхолму 1925. год. од стране архиепископа Упсале, Натана Седерблома. Била је то конференција, према једном савременом новинару, „која је сакупила византијске писаре, англиканске палице, уштиркане крагне шведских пастора, црне огртаче и капуте, црвене шалове и беле кравате“¹

Ако се упореди текст израђен у Базелу са оним из Стокхолма констатоваће се да, од рађања савременог Екуменског покрета двадесете године, Цркве, поготово Православна црква, Англиканска и оне произишле из реформе, у жељи да дају уверљиво сведочанство у свету, покушале су да се боре заједно против истих демонских сила које нам се и данас супротстављају, као рат, расизам, нетолеранција, експлоатација другог или непоштовање наше околине. Неки наводи извучени из разних извештаја конференције из Стокхолма говоре о томе довољно. „Са хришћанског становишта, рат је под ма каквим обликом за осуду. Установљење једнаких односа између раса је један од највећих задатака нашега времена“. „Општи осећај против империјализма беле расе је један од проблема који највише прете у садашње време“. Пораст господарења човека над природом и поседовање огромних сила дали су у садашње време надмоћ материјалних интереса. Менталитет Запада је тиме обузет. Идеали и морални принципи су потиснути или чак изгубљени из вида. Ми смо као деца која се играју ватром и не знајући за опасност. Због тога је конференција из Стокхолма налагала да заједничка акција Црква у социјалном и етичком домену не буде нова доктрина која би променила природу Цркве већ напротив, да буде подстицај за остваривања последица које хришћанска вера подразумева.

Ако чиним поређење између Базела и Стокхолма то је зато да с једне стране, приметим да су у току прве половине овога века, Цркве морале супроставити истим проблемима као и данас, а с друге стране, да нагласим да у општем напору у супростављању у разноврсним проблемима човека и желе да се, Православна

¹ Цитирао П. Конору "Кратка историја Екуменизма", Париз 1958.

Црква од самога почетка, се налазила у првome реду и играла одлучујућу улогу у развоју екуменског покрета како у Европи тако и у целом свету.

Стиче се општи утисак да је савремени екуменски покрет проистекао из протестантизма, као одговор на постојеће цркве настале услед реформи. То је делимично тачно. Јер, почев од момента када су цркве са протестантским називима почеле да делују мисионарски излет, проблем дељења протестанског света стекао је нову димензију. Било је постављено следеће питање „Да ли је требало, у исто време када ће Еванђеље донети незнабошцима историју подела хришћанства, и ставити једне поред других једну методистичку, једну презвитерску, једну лутеранску, једну баптистичку цркву“.² Тако је било критичко питање, постављено од стране више протестанских делегата из Трећег света на мисионарској конференцији у Единбургу 1912. год., која је сматрана као један од најбитнијих датума у историји екуменског покрета. Ипак, неоспорно је да је историја овог покрета уско везана за Православну цркву.

Историјски је факат да је пре свега то била једна Православна црква, наиме екуменски патријархат у Константинопољу, 1923. год. званично је лансирао идеју оснивања „Лиге цркава“ према моделу „Лиге народа“ која је створена у Женеви. Како је приметио пастор Вистер Хоефт „Црква у Константинопољу била је једна од првих у модерној историји да подсети хришћанство да би било непослушно у односу на захтев свог Господа Спаситеља, ако не би тврдило да у свету манифестује јединство Божијег народа и Христовог бића. У закључку са овом енцикликом, „Константинопољ је звоно за окупљање“. Нека ми буде дозвољено да се укратко зауставим на тој енциклици, не само због њеног значаја у обликовању екуменског, већ због тога што је она била „magna carta“ савршено правило ортодоксног екуменизма, која је много допринела што је Православна црква напустила своје вековно неповерење у односу на западно хришћанство и учествовала у Екуменском покрету.³

Ова енциклика била је под јаким утицајем неповољних резултата Првог светског рата који се завршавао. „У часу речено је у њој, када је толико опасности угрозила саме основне хришћанске вере или су преступили, угрозили саму структуру живота и друштва по Христу (алузија на Октобарску револуцију 1917.),

² Г. Виатте, Цастерман 1964.

³ Л. Зандер "The Ecumenical movement and the Orthodox Church" Лондин 1967.

искрени и живи односи међу црквама су се наместили још више него што би морали бити корисни и погодни за цркве у целини, много више но у погледу преимућства које би могло произвести такву цркву појединачно.

Страшан светски рат, који се завршио, створио је дубоке ране у хришћанском друштву и открио апсолутан презир најелементарнијих правних принципа и хуманости. Стара или нова, та зла привућиће пажњу и будност свих цркава.⁴

Треба, међутим, приметити да се занимање Цркве из Константинопоља за јединство хришћана читавало много раније од 1923. год. Већ 1923. год. екуменски патријарх Јоаким III је тражио, путем једне енциклике, рекавши да је време да православци установе односе са „двема гранама хришћанства – католичком и протестанском црквом бодрећи друге православне предводнике да „припреме пут, да нађу места сусрета, контакта и узајамног виђења, тако да се временом дође до добра и радости за свакога а према жељи Господа, до толико жељеног хришћанског јединства. То је било 1920. год., осам година пре конференције у Единбургу!

Ако сам се позвао на овај историјат то је зато да нагласим да је православни свет од самога почетка био у епицентру екуменизма и то у толико више што у том прекуменском периоду, осим РПЦ у борби да преживи Октобарску револуцију, квазитоталите локалних православних цркава, укључујући и оне из Летоније и Албаније, узеле су активног учешћа у екуменском покрету и заједно са англиканцима, старокатолицима и црквама проистелих из реформи, оне су имале удела у одлуци за стварање екуменског савета цркава (ЦОЕ) и касније и конференције европских цркава (КЕК).

Овај екуменски ангажман уопште не иде против природе и историје Православне цркве. Напротив, како је то потврдила трећа паннортска конференција (Жамбери, новембар 1986. год.) „Она је представљала важан израз апостолске вере у историјским условима, новим и према новим постојаним захтевима.⁵ То је баш у том духу да су православне Цркве учествовале у екуменском покрету институционалним инструментима као што је ЦОЕ и разним екуменским саветима, националним и регионалним, као што је КЕК.

⁴ Н. Зеннов "The Eastern Orthodox Church and the Ecumenical movement"

⁵ "Enciclique de 1920" Age d Homme, Lansonne 1968.

После кратког прегледа православног доприноса екуменског покрета уопште,⁶ волео бих да се вратим ангажману православне цркве на европском плану, нарочито у контексту КЕК-а са обзиром на знатан део односа између православног истока и протестанског запада који се баш развијао у том смислу. КЕК се појавио пре 3 год. у време "Хладног рата". Он је рођен у Европи раздираној и подељеној, која није запамтила време I светског рата и која је брзо пожурила свом уништењу. Европа подељена на два дела морала је да превазиђе политичке поделе да би била у стању да се посвети поново заједничком животу европских народа раздираних у II светском раду. У таквој перспективи, Хришћани Европе и истока и запада ангажовани одавно у екуменистичком покрету и екуменистичком савету цркава, основаном већ 1948. год., изнели су идеју стварања једне конференције европских цркава да би зближиле народе и цркве Европе, изградивши мостове преко граница. И тако од оснивања 1959. год. КЕК је био место сусрета, центар теолошког и социолошког разматрања, јер људи и жене хришћанских цркава Европе ван свих подела и против свих претњи нису се двоумили да се боре за узајамно зближавање неминовним истицањем Еванђеља, у бризи да на основу искуства која су доживљавали понуде и изналажења измирења.

Најтежи проблем који је наметнут Црквама био је у томе што је већина њих живела у супротстављеним политичким системима. Цркве дакле нису могле ни да одбију ни да прихвате стварност, нити се њој препусте. „Ако је било супростављених цркава, то би била најгора од негација дела у раду око измирења које је покренуо Христос преко сваке границе“

Улога Православља у том задатку око помирења и зближавања истока и запада, у огромном раду око уклањања баријера и успостављања мира, била је веома велика. Како се не подсетити онога што је покојни Митрополит Никодим из Петрограда рекао у вези са мирном коегзистенцијом као претходним и неопходним условом за мир у Европи: „Ми схватамо мирну коегзистенцију као једину могућност да се избегне катастрофа која нам прети и да се изађе из апсурдног ћорсокака који доводи до војног конфликта, способног да уништи човечанство“⁷ Двадесет година касније, у светлости спектакуларног развоја који је уздрмао Европу ових последњих година, речи које сам цитирао, нарочито истичу јединствен рељеф и показују да је акција

⁶ "Православна црква и Екуменски покрет" епископсис 1986.

⁷ Извештај са VI заседања КЕК-а

око помирења и пацификације православца у оквиру КЕК-а оштроумна и пророчка, упркос критикама упућених на Западу о пореклу и мотивима једне такве акције! Православни су проповедали тај пацифизам, јер у Светом Писму реч мир означава хармонију, јединство, правцу и измирење са Богом, и зато што је црква пре свега позвана да сведочи о измирењу ми миру у Богу.

Сведоци догађања који су пореметили европски пејзаж у току последњих седам деценија Први светски рат, Октобарска револуција, пораст фашизма, Други светски рат, Јалта и све што је она донела) и у већини случајева, директне жртве тих поремећаја (у Русији, Румунији, Србији, Пољској, Турској, Финској и Бугарској). Православне цркве Европе могле су само тежити екуменској сарадњи ради очувања човекове личности. Јер, цитирајући трећу помиритељну паннорску конференцију, многи фактори који проузрокују воље савременог друштва, као што су угњетавање маса, социјалне неједнакости, ограничавање права човека у домену слободне савести и религиозне слободе у проблему избеглица и емиграната, природно опадање и разарање околине, све то дакле уноси бескрајан страх у којем се расправља у свету наших дана. Међутим, човечанство у сред својих подела, постаје свесније чињенице да садржи клицу јединства људске расе, везане својим створитељем преко Адама и који истовремено одржано у јединству са Богом Оцем посредством другог Адама у лицу Исуса Христа“.

Ово све ортодоксно тврђење објашњава, изгледа ми, разлог постојања православља у Екуменском покрету и у његовом ангажовању у оквиру КЕК-а, било у оквиру његовог регуларног програма, било у проширеном оквиру, као што је овај скуп у Базелу.

Јер, у односу на савремену ситуацију која води ка слабљењу концепта људске личности, дужност Православне цркве је у вредновању кроз њено проповедање, њену теологију, њену литургију, њену свештену активност човека као субјекта, пошто језгро њене антропологије јесте баш слобода коју је Створитељ дао људском бићу. Слобода која је сачувана у мери по којој је човек одабрао да буде слободан, не независно од свог Створитеља, него својом слободном покорношћу њему и плану који је за њега замишљен.

Само се по себи разуме да екуменско ангажовање православца у Европи није ограничено КЕК-ом. Читава серија билатералних дијалога између православних с једне стране и римокатолика,

англиканаца, лутерана или реформиста с друге стране, о једно међународном или националном плану, су доказ жеље православаца да раде у корист јединства хришћана, свим начинима и на свим нивоима.

Почеци тих дијалога датирају још из XVII века. Не заборавимо да у жељи да се информише о покрету реформе, Патријарх екуменски Јоасаф II, је отворио контакт шефовима реформе пославши им једнога емисара Витенберга 1559. год., да је Јеремија II из Константинопоља, између 1573–1581. одржавао преписку са лутеранским теолозима из Тибингена, да је Патријарх Кирил Лукарис остварио везу са архиепископом из Кентерберија, Ксорксом Аботом и реформисаном црквом Женева око 1625 год., са којом је успоставио ближе контакте нарочито посредством Антоана Лежеа (библиотека женевског факултета поседује драгоцену документу који се односе на Кирила Лукариса са Женевом); не треба заборавити ни да су нешто касније 1874. православни отпочели теолошки дијалог са старокатолицима (конференција у Утрехту).

Ови истраживачки односи су попримили официјални карактер у току последњих година, за време којих је Православље, одлуком Панортодоксије, покренуло теолошки дијалог са Црквама и вероисповестима раније наведенима, будући убеђено да кроз такав дијалог оно даје динамичко сведочење о својој традицији и о својим духовним литургијским и социјалним искуствима а све у циљу да се припреми пут који води јединству хришћанства. Јер, да цитирам још једном трећу Панортодоксну конференцију екуменских активности вишенационална Православна црква има свој извор у осећању одговорности и у убеђењу да коегзистенција, узајамно разумевање, сарадња и заједнички напори су битни за јединство хришћанства да се не би стварала никаква сметња Еванђељу. Опис који сам дао не би смео да створи утисак да је све добро у екуменским односима православаца како на билатералном тако и на мултитералном плану. Поводљиве свештеничке претпоставке многих протестанских имена или центарлизаторска проповедања из Рима, недоследност неких партнера у примени заједничких договора који се тичу литургијске дисциплине, дефетистичко држање многих хришћана Европе у односу на секуларизацију или још на национализам који се нагло пење у више региона Европе, нарочито у земљама традиционално православним (Украјина, Румунија и екс Југославија) са јаком професионалном обојеношћу све су то елементи који би могли шкодити ономе што је већ стечено у екуменском покрету Европе.

Парадоксално, ветар слободе који је недавно дувао у Источној Европи са толико наде за приближавање народа, постао је у више случајева фактор поделе за Цркве. Тако су се старе свађе појавиле, а неправичности прошлости биле су обновљене до те мере да униште сваку добру вољу за братску коегзистенцију. Цитирам: „конфликт у коме је православна Србија супротстављена католичкој Хрватској између Мађарских реформиста и православних Румунија у Трансилванији или још и трновитији проблем унијатства у Румунији, Словачкој, Пољској и нарочито у Украјини.

Унијатство које постаје у последње време готово свакодневница, морало би, чини се специјално напоменути. Унијатски проблем није само у вези са слободом савести која на основу права човека, мора бити усклађена према 5 милиона католика са источњачким обредом који живе у Украјини како читамо у западњачкој штампи. Такође постоји проблем о којем има мало свести на Западу о вишевековном прозелитизму римске цркве на штету православне цркве специјално посредством унијатизма, а у циљу да се уједине православци у Риму у име једне еклисиологије која се налази у самом центру теолошког спора између католика и православних.

У контексту Перестројке и украјинског над проблема који се појављује, често смо чули да се говори о бруталној репресији унијатима од стране Стаљина и о њиховом насилном привођењу РПЦ 1946. године. То је тачно! Оно што се не зна или што се прећуткује, је да су претходно, православци Украјине и Галиције били „присаједињени“ Риму, под политичким притиском бискупа, католичких принчева у Пољској и Литванији за време Концила у Брест-Литовску 1596. године који се окончао фамозном „Унијом из Бреста“.

Што се тиче унијатске цркве, она је данас реалност, како је навео митрополит Кирил из Смоленска „католици источњачког обреда „имају право да се моле по њиховој традицији“.⁸

Оно што је од значаја, то је да се римокатоличко старешинство опире покушају тријумфализма и освајању традиционалног православне земље од стране католичке цркве покретане још и данас неком „универзалистичком“ еклисиологијом. Јер према Никити Струвеу: „већ се чују тријумфалистичке речи у Украјини које кажу да ће унијатска црква бити највећа по броју и да ће њоме управљати папа.

---

⁸ Service Orthodoxe de Presse, 145 (фeбpуap 1990. стр. 11.)

Такве речи ће имати као резултат рађање нових сукоба међу хришћанима у целоме свету, пошто унијатски проблем није само у Украјини већ постоји у Пољској, Словачкој, Румунији, Грчкој, Канади, САД, Индији, Етиопији, као и целом Блиском истоку све до Аустралије и Латинске Америке.

Ипак има обећавајућих знакова који говоре о вољи православца и римских католика да реши тај трновит проблем.

У том смислу, позиција усвојена на седмој пленарној седници међународне мешовите комисије за теолошки дијалог између православне и Римске католичке цркве, сазване јуна 1993. у школи православне теологије у Баламанду (Либан) јесте обећавајућа. На објављивању својих закључака са претходне седнице из Фрајсига (јуна 1990.), мешовита комисија из Баламанда, у помирљивом духу, јасно је означила да унијатизам не би смео даље бити сматран као модел за унију цркава, будући да еклесиологија у коју се он развио није била инспирисана традицијом јединствене цркве. Документи из Баламанда, тачније подвлачим да због начина на који католици и православци поново се старају у односу према тајни Цркве и увиђају себе као цркве сестре, тај облик мисионарског апостолства, зван унијатизам не може више бити прихваћен ни као метода коју треба следити нити као модел за јединство тражено од наших цркава.⁹

Разуме се да унијатски проблем није једини који са православне перспективе погађа екуменске односе у Европи. Један трновит проблем је постављен такође од стране протестанске, нарочито пошто је више црква и именовања, проистеклих од реформе, користећи ослобађање земаља Истока као и отварање граница подлегло искушењу да гледа на православне земље као на „terra missionis“ (земља за мисију) примењујући агресивни прозелитизам на штету православних цркава баш као што се на Балкану радило па и на Блиском истоку за време 18. и 19. века. У досадашњим наводима покушао сам да дам кратак преглед православног доприноса европском екуменизму уз покушај да подвучем и неке проблеме типичне за подручје. Могућно је да је мало рано да се процени тај допринос, због разних промена које се још дешавају у екуменском подручју. Једино ће можда будући историчари бити у стању да одреде важност и значење православног екуменизма у Европи.

Волео бих, ипак, да завршим овај кратки експозе коментаром о једној примедби „учињеној недавно од стране Ива Конгара а

⁹ Епископсис, 496, 30.9.1993.

која се тиче, изгледа ми свих цркава и свих хришћана у Европи. У овом недавном зборнику и духовном тестаменту насловљеном „Јесењи разговори“ Тај ветеран екуменизма је потврдио да је „Европа била створена хришћанством“. Ако се хоће Европа учинити модерном без хришћанства то неће ићи!

Ја сам био запањен констатацијом да је такав изазов учињен од стране свештеника централне и источне Европе, сазваних у Женеви пре око три године од КЕК-а, да би се дискутовало о будућности нашег континента.

Изашли из њихове изолације и атеистичког насиља, ти људи и те жене су јасно изразили своје дубоко убеђење да хришћанска вера-она која их је у току више деценија охрабрила и помагала да се супротставе свим врстама невоља јесте главни елемент који би морао обликовати Европи будућности.

То убеђење било је у супротности од држања више припадника са европског запада, који су изгледали као дезоријентисани у свом веровању, дефетистички у односу на еволуцију друштва, стављајући у питање хришћански идентитет Европе верујућих да у једној Европи мултикултурној, мултирелигиозној и хетерогеној, хришћанске вредности немају никаквог смисла и изјављујући да будућност Европе мора бити на хуманитарним идејама“.

Ова тенденција је истовремено и изазовна и забрињавајућа, јер непостојање у Европи једног хришћанског социјалног људства допринео би без даљњег, непоправивом помућењу нашег континента и олакшавању увођења других верских и параверских замена која су се већ појавила.

Због тога, потврда хришћанског идентитета Европе, као и увођења хришћанских вредности у Систему који ће уређивати односе земаља народа и Европе морају бити међу приоритетима наших цркава и КЕК-а.

Очевидно, ако смо убеђени да ће Еванђеље и хришћанска вера још наставити да носе поруку спаса човеку и жени данашњице.

Превео
Предраг Ружичић